

GÜÇLÜ KURUMSAL YAPI DAHA YÜKSEK MUTLULUK GETİRİR Mİ? ÇOK BOYUTLU PANEL VERİ MODELİ ANALİZİNDEN KANITLAR ¹

Kafkas Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi
KAÜİBFD
Cilt, 12, Sayı 23, 2021
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Makale Gönderim Tarihi: 12.05.2021 Yayına Kabul Tarihi: 31.05.2021

Gizem MUKİYEN AVCI
Arş. Gör. Dr.
Zonguldak Bülent Ecevit
Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Zonguldak, Türkiye
gmavci@beun.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9096-9290

ÖZ | Son yıllarda kurumlar ile mutluluk arasındaki ilişkiyi ele alan birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Kurumların mutluluk üzerinde önemli bir faktör olduğu kabul edilmekle birlikte söz konusu ilişki ülkelere, gelir düzeyine ve zamana göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu çalışmada 93 ülkede 2006-2019 dönemi için kurumlar ve mutluluk ilişkisi ülke ve kişi başı gelirden oluşan iki birim ve bir zaman boyutunun olduğu üç boyutlu panel veri modeli ile araştırılmıştır. Sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinden elde edilen bulgular kurumsal kalitenin mutluluk üzerinde pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca kişi başı gelir etkisinin varlığı nedeniyle örneklem dört gruba ayrılmış ve iki boyutlu analiz de gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen bulgularda ise kurumsal kalitenin mutluluk üzerindeki etkisi düşük kişi başı gelire sahip ülkelerde negatif, diğerlerinde ise pozitifdir

Anahtar Kelimeler: Kurum, mutluluk, çok boyutlu panel veri modeli.

JEL Kodları: O43, P46, C23

Alanı: İktisat

Türü: Araştırma

DOI: 10.36543/kauibfd.2021.010

Atıfta bulunmak için: Avcı, G.M. (2021). Güçlü kurumsal yapı daha yüksek mutluluk getirir mi? çok boyutlu panel veri modeli analizinden kanıtlar. *KAÜİBFD*, 12(23), 181-213.

¹ İlgili çalışmanın etik kurallara uygunluğu beyan edilmiştir.

DOES BETTER INSTITUTIONAL STRUCTURE BRING HIGHER HAPPINESS? EVIDENCE FROM MULTI-DIMENSIONAL PANEL DATA MODEL ANALYSIS

Kafkas University
Economics and Administrative
Sciences Faculty
KAUJEASF
Vol. 12, Issue 23, 2021
ISSN: 1309 – 4289
E – ISSN: 2149-9136

Article Submission Date: 12.05.2021 Accepted Date: 31.05.2021

Gizem MUKİYEN AVCI
Res. Ass. Dr.
Zonguldak Bülent Ecevit University
Faculty of Economics and
Administrative Sciences
Zonguldak, Turkey
gmavci@beun.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-9096-9290

ABSTRACT In recent years, many studies have been carried out on the relationship between institutions and happiness. Although it is accepted that institutions are an important factor on happiness, that relationship may vary according to the countries, income level and time. In this study, the relationship between institutions and happiness for the period 2006-2019 in 93 countries is investigated by using three-dimensional panel data model with two units of country and per capita income and a time dimension. The findings obtained from the fixed and random effects estimators show that institutional quality has a positive effect on happiness. In addition, due to the existence of per capita income effect, the sample was divided into four groups and two-dimensional analysis is also employed. Findings show that the effect of institutional quality on happiness is negative in countries with low per capita income and positive in others.

Keywords: *Institutions, happiness, multidimensional panel data models.*

JEL Codes: *O43, P46, C23*

Scope: *Economics*

Type: *Research*

1. GİRİŞ

Mutlu olmak tarih boyunca insanoğlunun yaşam gayelerinden biri olmuştur. İnsanlar daha iyi bir eğitim almak, iyi bir işe sahip olmak, iyi bir aile kurmak, iyi para kazanmak, ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmek ve daha nice için sürekli çalışır ve uğraş verirler. Tüm bu amaçlarına ulaşabildikleri zaman mutlu olabileceklerini düşünürler. Peki, söz konusu istek ve ihtiyaçların karşılanması insanları mutlu etmeye yetecek midir? Mutluluk maddi mi yoksa manevi kaynaklara mı dayalıdır? En genel tanımı ile mutluluk nedir ve mutluluğu etkileyen faktörler nelerdir? Tüm bu sorular çerçevesinde mutluluk kavramı, yüzyıllardır ele alınan bir konu olmuştur.

Mutluluk kavramı tek bir tanımı olan ve kolayca ölçülebilen bir kavram değildir. Dolayısıyla mutluluğu etkileyen faktörler de kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bireylerin yaş, gelir durumu, sosyal çevresi, inancı, hayattan beklentileri vb. tüm faktörler mutluluk arayışlarını etkilemektedir. Bu durum başta psikoloji ve sosyoloji olmak üzere pek çok bilim dalında (tıp, siyaset, toplum bilimleri, ekonomi vb.) mutluluk kavramının ve mutluluğu etkileyen faktörlerin incelenmesini önemli hale getirmiştir.

Son dönemde kurumsal iktisat ile birlikte kurumların iktisadi hayattaki rolü önem kazanmış ve bu çerçevede birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. Özellikle ülkelerin gelişmişlik farklılıkları bakımından kurumların belirleyici bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra kurumların mutluluk üzerinde de olumlu bir etkisinin bulunduğu kabul edilmektedir. Söz konusu ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada temel araştırma hipotezi “kurumsal iyileşmeler daha yüksek bir mutluluk getirir” şeklinde belirlenmiştir. Çalışmada çok boyutlu panel veri modeli kullanılarak ülke ve kişi başı gelir düzeyi birim etkilerinin yanında zaman etkisi de modele dahil edilmiştir. Diğer bir ifade ile kurum ve mutluluk ilişkisinin araştırılmasında ülke etkisi, kişi başı gelir etkisi ve zaman etkisinin varlığı dikkate alınmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mutluluk kavramsal açıdan ele alınırken mutluluğun ölçümüne yönelik gelişmelere değinilmektedir. İkinci bölümde kurumlar ve kurumların ölçümü konularına yer verilmektedir. Üçüncü bölümde literatürdeki kurumlar ve mutluluk ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalar değerlendirilmektedir. Son bölümde ampirik analiz çerçevesinde araştırmanın yöntemine, veri, model ve bulgularına değinilmektedir.

2. KAVRAMSAL OLARAK MUTLULUK VE MUTLULUĞUN ÖLÇÜMÜ

Sözlük anlamı ile bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç, saadet, bahtiyarlık olarak tanımlanan mutluluk kavramının (TDK, 2021) kökeni antik Yunan dönemine dayanmaktadır. Antik Yunan felsefesinde mutluluğu ifade edebilmek adına, iyi ruhsal durum halini, sağlıklı, mutlu ve varlıklı olmayı kapsayan ve iyi oluş halini yansıtan “eudaimonia” kelimesi kullanılmıştır (Veenhoven & Dumludağ, 2015, s. 48). “Eudaimonia” kelimesi mutluluğun yanı sıra gelişme, refah ve başarı anlamına da gelmektedir (Warburton, 2011, s. 25).

Mutluluğun tanımı ve ne olduğu ile ilgili ortak bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, Sokrates’in iki önemli öğrencisi ve mutlulukçu kuramın iki büyük savunucusu olan Platon ve Aristoteles’e göre; bireylerin mutluluğu ve iyi bir hayatı ancak toplum içinde ve iyi bir yönetim altında gerçekleşebilmektedir. Platon ve Aristoteles’in bu görüşü Kinikliğin önemli temsilcilerinden biri olan Diyojen’in *kayıtsızlık ahlaki* görüşüne aykırı bir nitelik taşımaktadır. Bunun yanı sıra Platon ve Aristoteles’e göre mutluluk hazdan bağımsız olan bir olgudur. Bu görüşle de Kirenelilerin *haz ahlaki* görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Diğer yandan Aristoteles mutluluk ve hazın birbirinden farklı şeyler olmakla birlikte, birbiri ile ilişkili olabileceğini savunarak Platon’un görüşlerinden farklılık göstermektedir. Platon’a göre hazza kıyasla mutluluk, kalıcı ve süreklilik gerektiren bir durumdur. Bunun yanı sıra Platon ahlaki doğruların, insanların haz, arzu ve eğilimlerinden bağımsız olduğunu ve ahlakın temelini bilginin oluşturduğunu savunmaktadır. Ahlak ve siyasetin erdemli ve mutlu bir hayat için gerekli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca her insanın aynı iyi bilgiye ulaşma imkanının olmadığını belirterek, daha fazla entelektüel, ahlaki ve siyasi kabiliyete sahip olan siyasi yönetim ve iyi yöneticilerin, toplumsal ve bireysel iyiliğin ve mutluluğun esası olduğu görüşünü benimsemektedir (Arslan, 2007, s. 150-156).

Aristoteles’e göre politik bir hayvan olan insanın toplum içerisinde yaşayabilmesi için bir adalet sistemine ihtiyaç vardır. Eudaimonia olarak adlandırılan mutluluk sadece toplum içindeki yaşamla elde edilebilir. Bunun için iyi düzenlenmiş bir toplumsal ve siyasal düzen gerekmektedir (Warburton, 2011, s. 29). Aristoteles’e göre mutluluk ruhun erdeme uygun bir etkinliğidir. Mutluluk bir huy olmayıp, etkinliklerle ilgilidir. Söz konusu etkinlik insanın kendi başına tercih ettiği ve başka bir şeyle kıyas etmediği bir şeydir. Dolayısıyla mutluluk tek başına yeterli olan, başka bir etkinliğin tercih edilmediği, erdeme uygun etkinliklerdir. Erdemli etkinliklerin temeli akla dayanmakta ve erdemli insanlar erdeme uygun etkinlikleri istemektedir. Erdemli insanların değerli buldukları

eylemler birbirinden farklılık göstermektedir. Bir kişiyi mutlu eden şey başka bir kişi mutluyu etmeyebilir (Aristoteles, 2014, s. 223-225).

Felsefi yaklaşımın yanı sıra mutluluk kavramı ve mutluluğu etkileyen faktörlerin ne olduğu konusu tıp, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok bilim dalının da ilgi alanına girmiştir. İktisadi olarak ise 1970'li yıllardan itibaren mutluluğa neden olabilecek iktisadi faktörler ve mutluluk arasındaki ilişkiler iktisatçılar tarafından incelenmeye başlamıştır. İktisadi anlamda mutluluğa olan ilginin artması, ülke vatandaşlarının mutluluğunun arttırılmasına yönelik politikaların tartışılmasını da gündeme getirmiş ve bu alanda çok sayıda çalışmanın yapılmasına temel oluşturmuştur (Layard, 2006, s. 24).

2000'li yıllardan itibaren hız kazanan ve "mutluluk ekonomisi" adı altında değerlendirilen çalışmalarda Easterlin (1974)'in "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence" isimli çalışmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Easterlin (1974) gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, 2. Dünya savaşı sonrası dönemde Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki gelişmiş ve az gelişmiş on dokuz ülkede gerçekleştirilen öznel mutluluklara ilişkin anket sonuçlarını bir araya getirmiştir. Çalışmada "Toplumun zengin üyeleri yoksullardan genellikle daha mı mutludur?", "Daha yüksek mutluluk daha yüksek gelirle mi ilişkilidir?" ve "Ekonomik kalkınma sürecinde ülkenin gelirinin artması durumunda insanların mutluluğu da yükselir mi?" soruları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda üç farklı analiz bulgusuna vurgu yapılmıştır.

Çalışmada elde edilen ilk bulgu, 1970 yılında Amerika Birleşik Devleti vatandaşlarının gelir ve mutluluk düzeyleri ile ilgilidir. İlgili dönem ve örnekleme ilişkin bulgular değerlendirildiğinde geliri 3.000 dolar ve altında olan bireylerin %29'u, geliri 15.000 dolar ve üstünde olan bireylerin ise %56'sı çok mutlu olduğunu beyan etmiştir. Bunun yanı sıra geliri 3.000 dolar ve altında olan bireylerin %13'ü çok mutlu olmadığını beyan ederken, bu oran geliri 15.000 dolar ve üstünde olanlarda %4'tür. Dolayısıyla söz konusu analiz çerçevesinde mutluluk ile gelir düzeyi arasında aynı yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Easterlin, 1974, s. 100). Ülke içinde daha yüksek gelir düzeyindekiler, daha düşük gelir düzeyindekilere kıyasla daha mutludur.

Çalışmada elde edilen ikinci bulgu, 1957-1963 yılları arasında 14 ülkenin ele alındığı ve "daha zengin ülkeler daha mı mutludur" sorusuna cevap arandığı ülkeler arası analize ilişkindir. Ülkeler arası karşılaştırmada gelir ve mutluluk arasında pozitif bir ilişki bulunmasına karşın söz konusu ilişki çok güçlü değildir. Bu bağlamda elde edilen bulgular çok net değildir. Genel olarak gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin, mutluluk düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bunun yanı sıra gelir düzeyi görece olarak düşük olan bazı ülkelerin, gelir

düzeyi yüksek olan ülkeler kadar mutlu olduğu da tespit edilmiştir. Örneğin Küba (kişi başına düşen geliri 516 dolar ile altıncı sırada olan) ve Mısır (kişi başına düşen geliri 225 dolar ile on ikinci sırada olan)'ın ABD (kişi başına düşen geliri 2.790 dolar ile birinci sırada olan)'ye yakın düzeyde mutlu olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde gelir düzeyi görece olarak yüksek olan Polonya (kişi başına düşen geliri 702 dolar ile dördüncü sırada olan), mutluluk düzeyinde çok daha alt sıralarda yer almaktadır. Easterlin bu durumun ülkelerarası kültür farklılığından kaynaklanabileceğini belirtmektedir. Kültürel farklılıklar gelir düzeyi ile mutluluk arasındaki ilişkiyi etkileyebilmektedir (Easterlin, 1974, s. 105-108). Elde edilen iki bulgudan hareketle; belirli bir ülkedeki gelir ile mutluluk düzeyi arasındaki olası pozitif ilişkinin, ülkelerarası karşılaştırılma yapılması durumunda kültürel farklılıkların da etkisiyle zayıflayabileceği, diğer bir ifade ile söz konusu ilişkinin belirsiz olduğu söylenebilir.

Easterlin'in çalışmasında değerlendirdiği son bulgu ise zaman boyutu ile ilgilidir. Burada temel soru "zamanla herkesin geliri artarsa, mutluluğu da artacak mıdır" sorusudur. Easterlin her ne kadar zaman serisi verilerinin yetersiz olmasının ve zaman içerisinde mutluluk soruları ile ilgili ifadelerde karmaşıklıklar olmasının sorun teşkil ettiğini belirtse de, ABD için 1946-1970 arası dönemi değerlendirmiştir. Döneme ilişkin veriler incelendiğinde 1946-1957 yılları arasında "çok mutlu" oranında %39'dan %53'e yavaş ama istikrarlı bir artış söz konusudur. 1957-1963 yılları arasında gözle görülebilir bir düşüş yaşanırken, 1966-1970 arasında ikinci bir düşüş yaşanmaktadır. 1970'e gelindiğinde ise "çok mutlu" oranı neredeyse 1947 yılındaki düzeye düşmüştür (Easterlin, 1974, s. 110). Bu bağlamda mutluluk ve gelir arasındaki ilişkiye yönelik özellikle zaman faktörü göz önünde bulundurulduğunda panel veriye göre kesit veriden daha net sonuçlara ulaşılabildiği değerlendirilebilir.

Easterlin (1974)'in çalışmasından elde edilen sonuçlar doğrultusunda, gelir artışının belirli bir süre sonra mutluluğu arttırmadığı görüşü "Easterlin Paradoksu" olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifade ile gelir artışı, mutluluğu bir süre arttırmaktadır ancak belirli bir düzeyden sonra gelirdeki artış karşısında mutluluk artmaya devam etmemektedir. Dolayısıyla gelirdeki artışlar mutluluğu arttırmaya yeterli olamamaktadır.

Easterlin'in çalışmasından hareketle, mutluluğu belirleyen faktörler, mutluluk ve gelir arasındaki ilişki ve ayrıca Easterlin Paradoksunun geçerliliği pek çok iktisatçının ele aldığı bir araştırma konusu olmuştur. Çalışmalar ağırlıklı olarak mutluluğun sosyo-ekonomik değişkenler ile ilişkisi boyutuyla yürütülmekle birlikte ekonomik faktörlerin bireylerin mutluluğu üzerinde pozitif bir etkisinin bulunduğu yönünde bir görüş birliği bulunmamaktadır. Literatürde gelirin mutluluk üzerindeki etkisini inceleyen bazı çalışmalar (Easterlin, 1974;

Blanchflower & Oswald, 2004; Easterlin, 2005; Clark, Frijters & Shields, 2008) gelirdeki artışın mutluluk üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını belirtirken, bazı çalışmalar da (Hagerty & Veenhoven, 2003; Stevenson & Wolfers, 2008; Sacks, Stevenson & Wolfers, 2012) gelirdeki artışın mutluluğu arttırdığını diğer bir ifade ile Easterlin Paradoksunun geçerli olmadığını ileri sürmektedir. Ayrıca literatürde gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin dışında modele farklı değişkenlerin de dahil edilerek mutluluk üzerindeki etkileri incelenmiştir (Ovaska & Takashima, 2010; Tenaglia, 2007; Böhnke, 2008; Fereidouni, Najdi & Amiri, 2013). Söz konusu değişkenleri *siyasi faktörler* (demokrasi, yönetim şekli vb.), *ekonomik faktörler* (gelir, büyüme, enflasyon, işsizlik, kamu harcaması vb.), *kurumsal faktörler* (yasal kalite, iş düzenlemelerinin kalitesi, yolsuzluğun olmaması vb. iyi yönetim) ve *insani gelişme ve kültürel faktörler* (yaş, cinsiyet, medeni hal, çocuk sayısı, eğitim seviyesi, sağlık hizmetleri, beklenen yaşam süresi ve bebek ölümleri vb.) olmak üzere 4 grupta ele almak mümkündür (Bjørnskov, Dreher & Fischer, 2008, s. 122-129). Çalışmalardan elde edilen bulgulardan hareketle mutluluğunun kaynağının her insana, topluma, coğrafi bölgeye, ekonomik yapıya göre farklılık gösterdiği, dolayısıyla mutluluğun sırrı olarak nitelendirilebilecek tek bir reçete bulunmadığı değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

İktisadi anlamda mutluluk ve iktisadi faktörlerle ilişkilerinin incelemesi ve mutluluğu ölçülmesi üzerine yoğunlaşan çalışmalarda mutluluk kavramı çoğunlukla; öznel iyi oluş, yaşam tatmini ve yaşam kalitesi kavramları üzerinden gerçekleştirilen anketlere ve söz konusu anketlerden türetilen rapor ve endekslere dayanmaktadır. İyi oluş (well-being) kavramı çok geniş bir kavram olup, genel anlamda yaşanan ortam, sağlık, barınma, boş zaman, gelir, evlilik, sosyal ilişkiler ve aile yaşantısı vb. pek çok durumu kapsamaktadır.

İyi oluş durumu objektif ve sübjektif olmak üzere 2 gösterge çerçevesinde ele alınmaktadır. 19.yy'den itibaren kullanılan istatistiki yöntemlere dayanan objektif yaklaşımda, objektif göstergeler sübjektif göstergelerden bağımsız ortaya çıkmakta ve üçüncü şahıslar tarafından görülebilmektedir. 1960'lardan itibaren ortaya çıkan ve anketlere dayanan sübjektif yaklaşımda ise göstergeler daha örtülü olup, bireylerin öz bilgilendirmesine dayanmaktadır. Bu bağlamda gelir, sağlık, eğitim gibi faktörler objektif iyi oluş, mutluluk ve memnuniyet gibi faktörler ise sübjektif iyi oluş göstergeleri olarak ifade edilmektedir (Gökdemir & Veenhoven, 2014, s. 343). Dolayısıyla literatürde çoğunlukla mutluluk, sübjektif iyi oluş kavramı ile açıklanmaktadır.

Sübjektif iyi oluş halinin diğer bir ifade ile mutluluğun ölçülmesi pek çok bilim dalı tarafından ele alınmıştır. Son yıllarda mutluluğa artan ilgi ile birlikte pek çok kurum ve kuruluş tarafından mutluluğun ölçülmesine ilişkin araştırmalar,

raporlar ve veriler yayınlanmaktadır.

Ampirik literatürde mutluluğu ölçmeye yönelik kullanılan endekslerden biri olan Gayrisafi Milli Mutluluk (Gross National Happiness-GNH) endeksi, 1970'li yıllarda 4. Butan Kralı Jigme Singye Wangchuck tarafından önerilen bir kavramdır. GNH, Butan'a rehberlik eden mutluluk ve refah endeksidir. GNH iyi yönetim, sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişme, kültürel koruma ve çevrenin korunması olmak üzere 4 temel gruba dayanmaktadır. Ayrıca söz konusu dört temel grup psikolojik refah, sağlık, eğitim, zaman kullanımı, kültürel çeşitlilik ve dayanıklılık, iyi yönetim, topluluk canlılığı, ekolojik çeşitlilik ve yaşam standartları olmak üzere dokuz alt gruba dayanmaktadır (Gross National Happiness Survey, 2010).

1981 yılından itibaren yaklaşık 100 ülke için yapılan Dünya Değerler Araştırması (World Values Survey-WVS) insanların inançlarında, değerlerinde ve motivasyonlarındaki değişiklikleri analiz etmektedir. Araştırmada ekonomik gelişme, demokratikleşme, din, cinsiyet eşitliği, sosyal sermaye ve öznel refah gibi konular ele alınmaktadır. 1981-1984, 1990-1994, 1995-1998, 1999-2004, 2005-2009, 2010-2014, 2017-2020 yıllarına ilişkin gerçekleştirilen araştırma bulgularında mutluluğa ilişkin olarak hissedilen mutluluk (feeling of happiness) değişkeni yer almaktadır.

Ülkelerin mutluluk düzeyi hakkında bilgi veren Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index- HPI) Yeni İktisat Vakfı (New Economic Foundation) öncülüğünde geliştirilmiştir. 2006, 2009, 2012 ve 2016 yıllarına ilişkin açıklanan ve ülkelerin uzun, mutlu ve sürdürülebilir yaşam elde etme konusundaki başarılarını değerlendiren endeks (iyi oluş*yaşam beklentisi*çıktıların eşitsizliği)/(ekolojik ayak izi) şeklinde hesaplanmakta ve 0-10 arasında bir değer almaktadır. Söz konusu hesaplamada iyi oluş, Gallup Dünya Anketi (Gallup World Poll) tarafından elde edilen verilere göre ülke vatandaşlarının genel yaşam memnuniyetini temsil etmektedir. Yaşam beklentisi (life expectancy) Birleşmiş Milletler (BM) raporlarından elde edilen verilere göre kişinin yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır. Çıktıların eşitsizliği, bir ülkedeki kişilerin ne kadar yaşadıkları ve ne kadar mutlu hissettikleri açısından, yaşam beklentisi ve iyi oluş verilerindeki dağılıma dayalı eşitsizlikleri % olarak ifade etmektedir. Son olarak ekolojik ayak izi ise Küresel Ayak İzi Ağı (Global Footprint Network) tarafından elde edilen bir ülke vatandaşının çevreye verdiği etkiyi ölçmektedir. 2016 yılı Mutlu Gezegen Endeks değerleri 140 ülke açısından incelendiğinde Kosta Rika, Meksika ve Kolombiya birinciliği paylaşırken, Türkiye dünya ortalamasına eşit değer ile 68. sırada yer almaktadır. Togo, Lüksemburg ve Çad ise örneklem kapsamında son üç ülke olarak yer edinmiştir (The Happy Planet Index, 2016).

Mutluluğu ölçmeye yönelik kullanılan endekslerden bir diğeri ise İyi

Yaşam Endeksi (Better Life Indeks-BLI)'dir. 2011 yılından itibaren Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development- OECD) tarafından oluşturulan endeks barınma, gelir, iş, sosyal yaşam, eğitim, çevre, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş-yaşam dengesi olmak üzere 11 temel bileşene dayanmaktadır. Endekse göre yaşam memnuniyetine göre OECD ülkeleri kıyaslandığında -0 ile 10 arasında değer alan iyi yaşam endeksi- Danimarka, Finlandiya ve Norveç en yüksek (7.5) yaşam memnuniyetine sahip ülkeler arasında yer alırken iken Türkiye (5,5) OECD ortalamasının altında yaşam memnuniyetine sahip ülke olarak sondan üçüncü sıradadır.

Literatürde yaygın olarak kullanılan Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report-WHR) ilk olarak 2012 yılında Kolombiya Üniversitesi Dünya Enstitüsü öncülüğünde 2013 yılından itibaren ise Kolombiya Üniversitesindeki Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı (Sustainable Development Solutions Network) ve Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi (The Center for Sustainable Development) tarafından J. Helliwell, R. Layard ve J. D. Sachs editörlüğünde yayımlanmaktadır. Raporda yaşam merdiveni, kişi başına GSYİH, sosyal destek, doğumda sağlıklı yaşam beklentisi, yaşam seçimleri yapma özgürlüğü, cömertlik, yolsuzluk algısı, olumlu ve olumsuz etki faktörleri yer almaktadır. 2020 raporuna göre mutluluk sıralamasında ilk üç ülke Finlandiya, İsviçre ve Danimarka iken Ürdün, Tanzanya ve Zimbabve ise son üç ülke olarak yer almaktadır. Türkiye ise 78. sırada yer almaktadır.

Dünya Mutluluk Veri Tabanı (The World Database of Happiness) ise Ruut Veenhoven öncülüğünde Hollanda'daki Rotterdam Erasmus Üniversitesi, Mutluluk Araştırma Organizasyonu (Happiness Economics Research Organization) tarafından yürütülmektedir. 2010-2018 dönemi ve 162 ülkeye ilişkin 0 ile 10 arasında değer alan ortalama mutluluk sıralamasında Meksika, Danimarka ve Kolombiya ilk üç ülke, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Togo ise son üç ülkedir. Türkiye ise 6.2 ortalama mutluluk değeri ile 149. sırada yer almaktadır.

Türkiye'ye ilişkin mutluluk kavramını inceleyen ilk araştırma ise Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) tarafından 2003 yılından itibaren gerçekleştirilen Yaşam Memnuniyeti Araştırmasıdır. Söz konusu araştırmada bireylerin genel mutluluk algısı, toplumsal değer yargıları, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyeti ve kamu hizmetlerinden memnuniyetinin ölçülmesi amaçlanmaktadır. Yıllara göre mutluluk düzeyleri incelendiğinde, mutlu olduğunu ifade eden bireylerin oranı 2003 yılında %59,6 iken, 2020 yılında bu oran %48,2'e gerilemiştir (TUIK, 2020).

3. KURUMLAR VE KURUMSAL GÖSTERGELER

Kurum kavramı, sözlük anlamı ile evlilik, aile, ortaklık, mülkiyet gibi köklü bir yapıyı içeren, genellikle devletle ilişkisi olan yapı veya birlik, müessese anlamına gelmektedir (TDK, 2021). İktisadi olarak ise North (2010), kurumları bir toplumda oynanan oyunun kuralları olarak tanımlamakta ve kurumların toplumda düzenli ve istikrarlı yapı sağlayarak, gündelik hayattaki belirsizlikleri azaltmaya yönelik kısıtlamalar olduğunu belirtmektedir. Söz konusu kurumsal kısıtlamalar, formel ve enformel olmak üzere 2 grupta sınıflandırılmaktadır. Yasalar, anayasa, mülkiyet hakkı, sözleşmeler gibi yazılı kurallar formel kısıtlamaları oluştururken, gelenek ve görenekler, tabular, ideoloji ve davranış biçimlerin de enformel kısıtlamaları oluşturmaktadır (North, 2010:10).

Gerek formel gerekse informel kurumlar iktisadi olarak ülkelerin ekonomik gelişmeleri açısından önemli bir rol oynamakta ve iktisadi büyümeyi artıran bir faktör olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda literatürde kurumların iktisadi büyüme üzerindeki etkisini ele alan çok sayıda çalışma yer almaktadır (Mauro, 1995; Knack & Keefer, 1995; Olson, 1996; Rodrik, 2000; Rodrik & Subramanian, 2003; Acemoğlu, Johnson & Robinson, 2005; Acemoğlu, 2009; North, 2010; Law, Lim & Ismail, 2013; Wanjuu & Le Roux, 2017 ve Haini, 2019). Kurumsal alt bileşenlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ülke ve zaman boyutunda farklılıklar gösterse de genel anlamda kurumların ekonomik büyümeyi arttırması beklenmektedir. Kurumların hem resmi kurallar hem de yazılı olmayan davranış kuralları bağlamında değerlendirildiğinde mutluluk ve yaşam memnuniyetinin kaynağı olarak gösterilmesi mümkündür.

Ülkelerin kurumsal yapılarının çeşitli kanallar üzerinden bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluğu üzerinde etkili olması beklenmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde iyi işleyen bir hukuk sistemi vatandaşlarının mülkiyet haklarını koruyacaktır. Vatandaşların şiddete, hırsızlığa ve ekonomik anlamda sömürülmeye karşı korunması bireylerin mutluluğu üzerinde olumlu bir rol oynayacaktır. Bunun yanı sıra demokratik kurumlar, katılımcılık ve hesap verilebilirliğin etkin işlemesi, vatandaşların siyasi sürece etkin bir şekilde dahil olmasına imkan tanıyarak bireylerin yaşam memnuniyetini arttıracaktır. Diğer yandan iş düzenlemelerinin yüksek kalitesi ve toplumda yolsuzluğun olmaması, sözleşmelerin uygulanabilirliğini ve sözleşmelere bağlılığı artırarak toplumdaki ekonomik belirsizlik ve işlem maliyetlerini düşürecek ve piyasa işlemlerini kolaylaştıracaktır. Aynı şekilde toplumda ifade ve basın özgürlüğünün olması şeffaflığı arttıracak ve vatandaşların politikacıları ve diğer önemli karar alıcıları kontrol etmesini kolaylaştıracaktır. Son olarak içsel, dışsal, dini ve etnik çatışmaların olmadığı toplumlarda gruplar arasındaki sosyal gerilimler, şiddet içeren suçlar ve hatta savaşlar azalacak, insanların yaşam

memnuniyeti artacaktır. Böylece tüm bu beklentiler kapsamında güçlü kurumsal yapının, toplumdaki yaşam memnuniyetini ve mutluluğu artırması beklenmektedir (Bjørnskov vd., 2008, s. 127; Frey & Stutzer, 2000, s. 919). Özetle ülkelerin kurumsal yapılarındaki bir iyileşmenin yaşam memnuniyeti ve mutluluk üzerinde olumlu etkide bulunması beklenmektedir.

Söz konusu beklentilere rağmen literatürdeki araştırmaların bulguları, kurum- mutluluk ilişkisi hakkında bir netlik göstermemektedir. Örneğin önemli kurumsal faktörlerden biri olan demokrasi açısından bakıldığında demokrasi ile mutluluk arasında bazı çalışmalar pozitif yönlü bir ilişki bulurken (Frey & Stutzer, 2000; Helliwell & Huang, 2008; Dorn, Fischer, Kirchgässner & Sousa-Poza, 2007; Helliwell, Huang & Wang, 2020), Dorn, Fischer, Kirchgässner & Sousa-Poza (2008) İsviçre üzerine yaptıkları çalışmalarında söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Samanni ve Holmberg (2010)'e göre gelir göz önünde bulundurulduğunda kurumlar ve mutluluk arasındaki ilişki daha fakir ülkelerde net bir şekilde açıklanırken, zengin ülkelerde ise muğlaktır. Kurumlar ile mutluluk arasındaki ilişkiye yönelik literatürdeki farklılıkların kaynağı kurumların ve mutluluğun ölçüm zorlukları gösterilebilir. Bunun yanı sıra örneklem seçimi, zaman boyutu farklılıkları ve tahmin yöntemi farklılıkları da elde edilen bulguların farklılık göstermesinde etkili olmaktadır.

Kurumsal iktisat literatüründe gerek ekonomik büyüme-kurum ilişkisinde gerekse mutluluk-kurum ilişkisinde kurumları temsilen yaygın olarak kullanılan ve farklı kuruluşlar tarafından hazırlanan veri setleri bulunmaktadır. Söz konusu veri setlerinden ilki 1984 yılından itibaren aylık olarak yaklaşık 140 ülke için veri sunan ve PRS Grup tarafından yayınlanan Uluslararası Ülke Risk Rehberi (International Country Risk Guide- ICRG) veri setidir. Söz konusu veri setinde siyasette askeri yaptırım düzeyi, demokratik hesap verebilirlik, düzenleyici kalite, hükümet istikrarı, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, etnik çatışmalar, bürokratik kalite, sosyoekonomik koşullar, yatırım profili, hukuk ve düzen, yolsuzluk olmak üzere 12 alt kurumsal bileşene ait veriler sunulmaktadır. Literatürde yaygın olarak kullanılan bir diğer kurumsal veri seti ise Dünya Bankası'nın 1996 yılından itibaren yıllık olarak yaklaşık 200 ülke için yayınladığı Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators-WGI) veri setidir. Söz konusu veri seti ise katılımçılık ve hesap verebilirlik, politik istikrar ve şiddetin/terörün yokluğu, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü olmak üzere 6 kurumsal alt bileşene dayanmaktadır. Bunların yanı sıra özellikle özgürlük ile ilgili çalışmalarda daha çok tercih edilen Freedom House, Heritage Foundation, Fraser Institute gibi kurumların yayınladığı farklı veri setleri de bulunmaktadır.

4. AMPİRİK LİTERATÜR

Ampirik literatür incelendiğinde kurumların mutluluk üzerine etkilerini araştıran çalışmalara özet olarak burada yer verilmektedir.

Ott (2011), kurumsal kalite ve ortalama mutluluk; kurumsal kalite ve mutluluk eşitsizliği; kamu büyüklüğü ve ortalama mutluluk ve kamu büyüklüğü ve mutluluk eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Söz konusu araştırmada mutluluk verisi Dünya Mutluluk Veri Tabanı'ndan elde edilirken, kurum verisi ise Dünya Bankası'ndan alınmıştır. 130 ülke ve 2006 yılı için yapılan araştırmanın bulgularında kamu büyüklüğü ile ortalama mutluluk arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğu ve söz konusu ilişkinin büyük ölçüde hükümetin kalitesine bağlı olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda hükümetlerin, ülkenin kurumsal kalitesini özellikle teknik kalitesini iyileştirerek mutluluğu artırması ve aynı zamanda mutluluk eşitsizliğini azaltması mümkündür.

Ülkelerin gelir seviyelerini dikkate alan çalışmasında Bjørnskov vd. (2010) kurum ve mutluluk arasında farklı sonuçlar elde etmiştir. Buna göre ülkelerin gelir düzeylerine göre herhangi bir ayırım yapılmadığı durumda kurumların mutluluk üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Örneklem gelir düzeylerine göre ayırma tabi tutulduğunda ise düşük gelirlili ülkelerde kurum ve mutluluk ilişkisi bakımından ekonomik kurumların siyasi kurumlara göre daha güçlü etkisi bulunmuştur. Siyasi kurumlar açısından değerlendirildiğinde yoksul ülkelerde mutluluğu artırmanın yolu öncelikle belirli bir gelir düzeyine ulaşılmasına bağlı olup, adil ve verimli hukuk sisteminin ve güçlü siyasi kurumsal yapının mutluluk üzerindeki etkisi ancak bu durumda etkin olacaktır. Bu bağlamda yoksul ülkeler nüfusunun çoğunluğu için en temel ihtiyaçların karşılandığı bir ekonomik gelişme düzeyine ulaşmaları durumunda demokratikleşme ve siyasi kurumlar ulusal mutluluk için faydalı olacaktır.

Samanni & Holmberg (2012) hükümet kalitesinin, dünya genelindeki insanlar arasında mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin altında yatan bir faktör olduğu hipotezini incelemiştir. OECD ülkeleri ve OECD olmayan ülkeler için farklı analizlerin gerçekleştirildiği çalışmada, her iki ülke grubunda da hükümetin büyüklüğünden ziyade güçlü kurumsal yapının vatandaşların hayatlarında memnuniyetini arttırdığı belirtilmektedir. Hükümetin etkin olduğu, hukukun üstünlüğünün, bürokratik tarafsızlığın ve düşük yolsuzluğun olduğu toplumlarda insanların mutluluğunun ve yaşam memnuniyetinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mena ülkeleri açısından 2009-2011 yılları arasında kurum ve mutluluk arasındaki ilişkiyi araştıran Fereidouni vd. (2013) şiddetin olmadığı, siyasi istikrarın bulunduğu, hükümetin etkin olduğu ve hukuk üstünlüğünün bulunduğu ülkelerde mutluluğun daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca katılımcılık

ve hesap verebilirliğin, düzenleyici kalitenin ve yolsuzluk kontrolünün mutlulukla pozitif ilişkiye sahip olduğu, ancak söz konusu ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkelerin gelir seviyelerini dikkate alan bir diğer çalışmada Huang (2016), gelişmiş ve gelişmekte olan 101 ülkede kurumların mutluluk üzerindeki etkisini araştırmıştır. Analiz sonucunda demokratik ve teknolojik kalitenin mutluluk üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde pozitif ve anlamlıyken gelişmekte olan ülkelerde ise anlamlı bulunamamıştır. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde demokratik ve teknik kalitenin iyileştirilmesi aracılığı ile bireysel mutluluğun artırılmasına yönelik adımlar atılması önerilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde söz konusu araçlar etkin olamayacağı için bireysel mutluluğun artırılması için daha çok kişi başına reel gelirin artırılmasına yönelik politikaların izlenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Woo (2018) çalışmasında iyi yönetişimin ve hükümet kalitesinin mutluluk üzerinde bir etkisi olup olmadığını ve aynı zamanda gerek zengin gerekse yoksul ülkelerde yönetişim kalitesinin evrensel bir mutluluğa neden olup olmayacağını araştırmıştır. 29'u yüksek gelirli ve 68'i düşük gelirli olmak üzere toplamda 97 ülkenin ele alındığı çalışmanın tüm ülkelerden oluşan örneklem üzerine yapılan analizi sonucunda sadece kişi başına düşen gelirin, bireylerin mutluluğu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Yüksek gelirli ülkeler bazında gerçekleşen analizinde yönetişim ile mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunurken, düşük gelirli ülkeler bazında yapılan analizinde ise ne kişi başına düşen gelirin ne de yönetişimin mutluluk düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Diğer bir ifade ile çalışmada iyi yönetişimin yalnızca yüksek gelirli ülkelerde mutluluk düzeyini arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Liu, Gao & Huang (2019) ise devletin kurumsal yapısının halkının mutluluğu üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çin halkının hükümetin kurumsal kalitesine ilişkin algılarının, mutlulukları üzerinde etkisi olup olmadığını incelediği ve mutluluğun yaşam doyumu üzerinden ele alındığı çalışmada 2017 yılında Shandong bölgesinde telefon görüşmeleri ile yapılan anket sonucunda elde edilen verilerden hareketle Çin vatandaşlarının çoğunun yüksek düzeyde doyum sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hükümetin güvenilirliğinin, duyarlılığının ve kamu hizmeti sunma performansının ülke vatandaşlarının yaşam doyumu ve mutluluğu üzerinde olumlu ve önemli bir katkısı olduğu belirtilmiştir.

Aksoy (2020), çalışmasında mutluluk için Dünya Mutluluk raporundan alınan Yaşam Merdiveni (Life Ladder) değişkenini ve kurumlar içinse Dünya bankası yönetişim veri setini kullanmıştır. Ayrıca analizde zenginliği temsilen kişi başına reel milli gelir, konjonktürel faktörler için ekonomik büyüme ve

enflasyon, güven algısı için ise sosyal destek değişkenlerini modele dahil etmiştir. 2005-2016 yıllarını kapsayan ve 131 ülke için gerçekleştirdiği analiz sonucunda kurumlar ile mutluluk arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra yolsuzluğu kontrolü ve hükümet etkinliği değişkenlerinin mutluluk üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulgusu elde edilmektedir.

Kurumlar ile mutluluk ilişkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla tek bir ülkedeki kurum-mutluluk ilişkisinin incelendiği görülmektedir (Yamamura, 2010; Dorn vd., 2008; Liu vd., 2019). Bunun yanı sıra gerek tek bir ülke gerekse ülke gruplarının ele alındığı çalışmalarda çoğunlukla demokrasi, özgürlük gibi spesifik bir kurumsal faktörünün mutluluk üzerindeki etkisi incelenmektedir. Ayrıca ülke grupları bazında birden çok kurumsal faktörün mutluluk üzerindeki etkisinin incelendiği çalışmalarda da çoğunlukla ülke ve zaman boyutu dikkate alınmaktadır. Bu çalışmada kurum ile mutluluk arasındaki ilişki panel veri setine ülke ve zaman boyutunun yanı sıra ülkelerin gelir gruplarının da dahil edilmesiyle daha kapsamlı bir şekilde analiz edilmektedir. Bu anlamda uygulanan çok boyutlu panel veri analizi ile literatüre katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

5. AMPİRİK ANALİZ

Bu bölümde öncelikle araştırmanın yöntemi açıklanmakta sonrasında araştırmada kullanılan veri seti ve model tanıtılmaktadır. Daha sonrasında ise ekonometrik analiz bulguları özetlenmektedir.

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada çok boyutlu panel veri modeli kullanılmıştır. Birden fazla birim ve/veya zaman etkisinin modelde yer almasına imkan sunan çok boyutlu panel veri modelleri, geleneksel iki boyutlu panel veri modellerine göre daha kapsayıcı ve daha çok bilgi verici özelliğe sahiptir (Yerdelen Tatoğlu, 2016). Çok boyutlu panel veri modellerinde etkilerin birbiri içerisinde yuvalandığı ve yuvalanmadığı modeller söz konusudur. Bu bağlamda literatürde Egger & Pfaffermayrrb (2003); Baldwin & Taglioni (2006); Baier & Bergstrand (2007); Matyas vd., (2012) ve Balazsi vd., (2015) çalışmaları yuvalanmamış çok boyutlu panel veri modellerine Baltagi, Song & Jung (2001) ve Yerdelen Tatoğlu (2016) çalışmaları ise yuvalanmış panel veri modellerine örnek olarak gösterilebilir. Yuvalanmış çok boyutlu panel veri modellerinin avantajı ülke-şehir, gelişmişlik düzeyi-ülke, sektör-firma veya bölge-şehir gibi birimlerden elde edilen ve zaman boyutu içeren detaylı verilerin kullanılması ve her boyuta ilişkin etkinin modellenmesi nedeniyle detaylı analizlere imkan tanınmasıdır (Yerdelen Tatoğlu,

2017, s. 49).

Literatürde birbiri içerisine yuvalanmış birim etkileri kapsayan bir modelin ilk defa Baltagi vd. (2001) çalışmasında kullanıldığı görülmektedir. Zaman boyutunun olmadığı ancak iki birimin birbiri içerisine yuvalandığı dengesiz panel veri modeli şu şekilde gösterilmektedir (Baltagi vd., 2001, s. 358-359):

$$y_{ijt} = x'_{ijt}\beta + u_{ijt}, \quad (i = 1, \dots, M; j = 1, \dots, N_i; t = 1, \dots, T_i) \quad (1)$$

Burada y_{ijt} t 'nci zamanda i 'nci endüstrideki j 'nci firmanın üretim çıktısını göstermektedir. x_{ijt} stokastik olmayan girdiler vektörünü ifade etmektedir. 1 numaralı eşitliğin hataları ise $u_{ijt} = \mu_i + v_{ij} + \varepsilon_{ijt}$ $i = 1, \dots, M; j = 1, \dots, N_i; t = 1, \dots, T_i$ olarak tanımlanmıştır. Burada μ_i i 'nci endüstriye ait gözlenemeyen etkileri, v_{ij} i 'nci endüstrideki j 'nci firmanın iç içe yuvalanmış etkisini ve ε_{ijt} ise diğer etkileri göstermektedir. Söz konusu etkilerin hem kendi içlerinde hem de birbirleri arasında bağımsız olduğu varsayılmaktadır.

1 numaralı modele zaman boyutunun da dahil edilmesiyle iki birim ve bir zaman boyutunun bulunduğu üç boyutlu panel veri modeli ise şu şekilde tanımlanabilir (Yerdelen Tatoğlu, 2016, s. 61):

$$Y_{ijt} = \alpha + \beta X_{ijt} + \mu_i + \gamma_j + \lambda_t + u_{ijt} \quad (i = 1, \dots, N; j = 1, \dots, M; t = 1, \dots, T) \quad (2)$$

Denklemden μ ve γ birim etkileri λ ise zaman etkisini, α sabit terimi, X bağımsız değişkenler matrisini, Y bağımlı değişken ve u ise hata terimi vektörünü göstermektedir. Modelde yer alan iki birim etki birbiri içerisine yuvalanmıştır.

Çok boyutlu panel veri modellerinin tahmini klasik panel veri modellerinden daha karmaşık bir yapıya sahip olup, tahmin öncesinde birim ve zaman etkilerinin anlamlılıklarının araştırılması gerekmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2017, s. 49). Bu amaçla Lagrange Çarpanı (LR) testi kullanılmaktadır. LR testi, etkilerin olduğu kısıtsız modelin maksimum olabilirlik ile tahmininden elde edilen log-olabilirlik değeri (kısıtsız) ile etkilerin yer almadığı klasik modelin maksimum olabilirlik ile tahmininden elde edilen log-olabilirlik değerinin (kısıtlı) karşılaştırılmasına dayanan bir test olup, LR test istatistiği $LR = -2(\ln kısıtlı - \ln kısıtsız)$ olarak hesaplanmakta ve temel hipotez kısıtlı

modelin geçerli olduğunu ifade etmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2017, s. 50). Buna göre 2 birim ve 1 zaman etkisinin bulunduğu üç boyutlu bir panel veri modeli için temel hipotez $H_0 : \sigma_\mu = \sigma_\gamma = \sigma_\lambda = 0$ şeklinde ifade edilmektedir. Temel hipotezin reddedilmesi durumunda etkilerin en az birinin sıfırdan farklı olduğu sonucuna varılır. Bu bulgu etkilerin ikiyeşerli ve tek tek olmak üzere araştırılmaya devam edilmesini ve nihayetinde anlamlı olan etkiler ile modelin belirlenmesini gerektirmektedir.

Modelin tahmininde ise iki yönlü modellerde olduğu gibi sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmincilerinin kullanılması mümkündür. Buna göre sabit etkiler varsayımı altında gölge değişkenli en küçük kareler yöntemi ile grup içi tahminci kullanılırken, tesadüfi etkiler varsayımı altında ise genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile maksimum olabilirlik yöntemi kullanılmaktadır.

2 numaralı denklemin sabit etkiler grup içi tahmin yöntemi için gerekli olan grup içi dönüşüm şu şekilde yapılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016, s. 62):

$$(Y_{ijt} - \bar{Y}_i - \bar{Y}_j - \bar{Y}_t + 2\bar{Y}) = \beta(X_{ijt} - \bar{X}_i - \bar{X}_j - \bar{X}_t + 2\bar{X}) + (u_{ijt} - \bar{u}_i - \bar{u}_j - \bar{u}_t + 2\bar{u}) \quad (3)$$

Grup içi dönüşüm ile tüm etkiler ve sabit parametre modelden düşmüştür. Bu dönüşüm sonrasında modelin havuzlanmış en küçük kareler yöntemiyle tahmini üç boyutlu panel veri modelinin sabit etkiler grup içi tahmincisini vermektedir.

Tesadüfi etkiler maksimum olabilirlik yöntemi tahmincisi ise logaritmik olabilirlik fonksiyonunun üçüncü etkinin dahil edilmesi sonrası;

$$\log L = \text{sabit} - \frac{1}{2} \log |\Omega| - \frac{1}{2} (Y - X\beta)' \Omega^{-1} (Y - Z\beta) \quad (4)$$

fonksiyonunun β , σ_u^2 , σ_λ^2 , σ_μ^2 ve σ_γ^2 göre birinci türevlerinin alınıp 0'a eşitlenmesiyle oluşturulan eşitliklerin eşanlı çözümüyle elde edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu & İçen, 2019, s. 30).

5.2. Veri, Model ve Ekonometrik Analiz

Bu çalışmada veri mevcudiyeti göz önünde bulundurularak 93 ülke örneklem kapsamında yer almıştır². Araştırma söz konusu ülkelerde 2006-2019 dönemine ait yıllık veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Örnekleme yer alan ülkeler analiz dönemi ortalama logaritmik gelir düzeyleri bakımından kümeleme analizi ile dört gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır. Kişi başı geliri temsil eden söz

² Örneklem kapsamında yer alan ülkeler Ek 1'de verilmiştir.

konusu veri mutluluk verisinin elde edildiği Dünya Mutluluk Raporu'ndan elde edilmiştir. Sınıflandırmaya ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo-1: Kümeleme Analizi ile Kişi Başı Gelir Düzeyi Sınıflandırması

Sınıf Kodu	Sınıf Tanımı	Minimum Değer	Maksimum Değer	Ülke Sayısı*	Örneklem Yüzdesi
1	Düşük kişi başı gelir	6.876	8.655	19	20.43
2	Orta altı kişi başı gelir	8.802	9.840	18	19.35
3	Orta üstü kişi başı gelir	9.999	10.578	29	31.18
4	Yüksek kişi başı gelir	10.655	11.329	27	29.03

*Ülkelerin ait oldukları sınıflar sınıf kodu kullanılarak Ek 1'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde ülkelerin kişi başı gelir düzeyleri açısından ayrımında dikkate alınacak minimum ve maksimum değerler düşük kişi başı gelirli ülkeler için 6.876 ve 8.655; orta altı kişi başı gelirli ülkeler için 8.802 ve 9.840; orta üstü kişi başı gelirli ülkeler için 9.999 ve 10.578 ve yüksek kişi başı gelirli ülkeler için 10.655 ve 11.329 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu değerler dört sınıfın aralıklarını belirlemektedir. 1 numaralı sınıfta 19, 2 numaralı sınıfta 18, 3 numaralı sınıfta 29 ve 4 numaralı sınıfta ise 27 ülke bulunmaktadır. 3 numaralı sınıfta yer alan ülkeler örneklemin yaklaşık %31'ini oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan model ülke ve gelir etkisini içeren iki birim ve bir zaman etkisinin bulunduğu üç boyutlu panel veri modeli olup, şu şekilde belirlenmiştir:

$$mutluluk_{ijt} = \beta_0 + \beta_1 kurumsalkalite_{ijt} + \mu_i + \gamma_j + \lambda_t + u_{ijt}$$

$$(i = 1, \dots, N; j = 1, \dots, M; t = 1, \dots, T) \quad (5)$$

Modelde i ülke, j kişi başı gelir düzeyi ve t zamanı ifade ederken μ_i ülke etkisini, γ_j gelir etkisini ve λ_t ise zaman etkisini göstermekte olup, söz konusu model yuvalanmış panel veri modelidir.

Bağımlı değişken mutluluk iken bağımsız değişken ise kurumsal kalitedir. Mutluluk üzerine yapılan çalışmaların çoğunda mutluluk kavramı öznel

iyi oluş veya yaşam memnuniyeti kavramları ile birbiri yerine kullanılmaktadır (Easterlin, 2001: 465). Bu bağlamda yapılan araştırmalarda mutluluğu ölçmeye yönelik farklı veri setleri söz konusudur. Çalışmada mutluluk verisi 2012 yılından itibaren Kolombiya Üniversitesi'ndeki Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı (Sustainable Development Solutions Network) ve Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi (The Center for Sustainable Development) tarafından J. Helliwell, R. Layard ve J. D. Sachs editörlüğünde yayınlanan Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report)'ndan elde edilmiştir. Dünya Mutluluk Raporu verileri Gallup Dünya Anketi (Gallup World Poll) tarafından toplanmaktadır. Ankette temel yaşam değerlendirme sorularına cevap aranmaktadır. Katılımcıların 10 basamaklı bir merdiven düşünceleri ve her şeyi göz önünde bulundurdıklarında yaşamlarını en kötü yaşam 0, en iyi 10 olmak üzere yaşamlarını değerlendirmeleri istenmektedir. Bu merdivene de Kantril Merdiveni (Cantril Ladder) denmektedir. Söz konusu raporda yer alan yaşam merdiveni, kişi başına GSYİH, sosyal destek, doğumda sağlıklı yaşam beklentisi, yaşam seçimleri yapma özgürlüğü, cömertlik, yolsuzluk algısı, olumlu ve olumsuz etki faktörlerinden Yaşam Merdiveni (Life Ladder) mutluluğu temsil eden faktör olarak analizde yer almaktadır.

Bunun yanı sıra kurumları temsilen Dünya Bankası'nın yayınladığı Dünya Yönetişim Göstergeleri (Worldwide Governance Indicators-WGI) veri seti kullanılmıştır. Söz konusu veri seti Dünya Bankası tarafından 1996 yılından itibaren yaklaşık 200 ülke için yıllık olarak yayınlanmaktadır. WGI yönetişim verileri; katılımcılık ve hesap verebilirlik, politik istikrar, hükümetin etkinliği, düzenleyici kalite, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü olmak üzere altı alt bileşeni kapsamaktadır. Çalışmada altı bileşenin basit ortalaması ile kurumsal kalite verisi oluşturulmuştur. Ayrıca gruplandırmayı azaltmak adına alt bileşenleri korelasyon matrisi yardımıyla iki grupta ele almak mümkündür. Alt bileşenlere ilişkin korelasyon matrisi Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo-2: Kurumsal Alt Bileşenlere Ait Korelasyon Matrisi

	<i>Katılımcılık ve Hesap Verebilirlik</i>	<i>Politik İstikrar</i>	<i>Hükümet Etkinliği</i>	<i>Düzenleyici Kalite</i>	<i>Hukukun Üstünlüğü</i>	<i>Yolsuzluğun Kontrolü</i>
<i>Katılımcılık ve Hesap Verebilirlik</i>	1.000					
<i>Politik İstikrar</i>	0.719	1.000				
<i>Hükümet Etkinliği</i>	0.791	0.742	1.000			
<i>Düzenleyici Kalite</i>	0.822	0.731	0.934	1.000		
<i>Hukukun Üstünlüğü</i>	0.833	0.782	0.944	0.929	1.000	
<i>Yolsuzluğun Kontrolü</i>	0.826	0.792	0.931	0.899	0.952	1.000

Yönetişim bileşenleri birbirleriyle oldukça ilişkilidir. Tablo 2 incelendiğinde ilk iki değişken ile diğer dördü arasındaki korelasyonun görece olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kavramsal açıdan bakıldığında da ilk ikisi siyasi durumla ilgili iken diğer dördü daha çok kurumsal kalite ve etkinlikle ilgilidir. Dolayısıyla Helliwell & Huang (2008), Ott (2011), Huang (2016) ve Woo (2018)'un çalışmalarında olduğu gibi bu analizde de söz konusu alt bileşenler iki grupta toplanmıştır. İlk iki değişkenin ortalaması demokratik kalite, son dört değişkenin ortalaması ise teknik kalite olarak analize dahil edilmiştir. Bu bağlamda 5 numaralı modelin demokratik kalite ve teknik kalite varyasyonları da analiz edilmektedir.

Çalışmada belirlenen modelin tahmininde kullanılan ana değişkenler ile bağımsız ana değişkenlere temel oluşturan kurumsal alt bileşenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo-3: Tanımlayıcı İstatistikler

Niteliği	Değişken	Ortalama	St. Sapma	Minimum	Maximum
Bağımlı D.	<i>Mutluluk</i>	5.593	1.102	2.694	7.971
	Kurumsal Kalite	51.571	26.111	4.835	98.792
Bağımsız D.	Demokratik Kalite	48.010	25.264	4.343	99.278
	Teknik Kalite	53.352	27.622	2.272	99.757
Bağımsız değişkenlere temel oluşturan alt kurumsal veriler	Katılımcılık ve Hesap Verebilirlik	51.974	27.997	0.948	100
	Politik İstikrar	44.047	26.497	0.474	100
	Hükümet Etkinliği	54.608	27.440	2.427	100
	Düzenleyici Kalite	56.590	27.227	0.000	100
	Hukukun Üstünlüğü	51.686	29.051	0.469	100
	Yolsuzluğun Kontrolü	50.524	29.690	1.456	100

Not: Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait 2006-2019 dönemi ortalama değerler ülkeler bazında Ek 1’de verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde örneklem kapsamında bulunan 93 ülkenin 2006-2019 döneminde ortalama mutluluk düzeyinin 10 üzerinden 5.593 olduğu görülmektedir. Mutluluk bakımından analiz dönemi ortalaması en yüksek ülke 7.686 ile Danimarka iken en düşük ülke ise 3.691 ile Tanzanya’dır. Örneklemde yer alan 93 ülkenin 44’ünün analiz dönemi ortalamasından daha yüksek bir mutluluk seviyesine sahip olduğu söylenebilir. Türkiye’nin analiz dönemindeki

mutluluk seviyesi ortalaması 5.298 olup, bu örneklem ortalamasının altında bir mutluluk düzeyini göstermektedir.

Analiz döneminde kurumsal kalite ortalaması ise 100 üzerinden 51.571 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2006-2019 dönemine ait ortalama kurumsal kalite değeri en yüksek olan ülke 97.624 ile Yeni Zelanda iken en düşük ülke ise 7.922 ile Çad'dır. Ayrıca örneklemdaki 38 ülkenin genel kurumsal kalite ortalamasının üzerinde bulunduğu buna karşın Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 55 ülkenin ise ortalama altında kaldığı tespit edilmiştir.

Demokratik kalite ortalaması ise 48.010 olarak gerçekleşmiştir. Demokratik kalite ortalaması en yüksek olan ülke 96.906 ile Yeni Zelanda iken en düşük olan ülke ise 9.876 ile Çad'dır. 40 ülke ortalama üzerinde yer alırken 53 ülkenin ortalama altında kaldığı söylenebilir. Türkiye açısından demokratik kalitenin 26.064 olarak hesaplandığı ve 93 ülke arasında 72. Sırada yer aldığı söylenebilir. Teknik kalite açısından irdelendiğinde ise genel ortalamanın 53.352 olduğu görülmektedir. Analiz dönemi ortalaması en yüksek olan ülke 89.522 değeriyle Finlandiya iken en düşük ortalama ise 5.179 ile Zimbabve'ye aittir. Genel ortalama üzerinde bulunan ülke sayısı 43 iken altında kalan ülke sayısı ise 50'dir. Türkiye'nin analiz dönemi ortalaması ise bu veri için 57.561 ile ortalama üzerinde gerçekleşmiştir.

Araştırmanın verilerine ilişkin açıklamalardan sonra tahmin öncesinde iki birim ve bir zaman etkisinin anlamlılıklarının kurumsal kalite, demokratik kalite ve teknik kalite ve mutluluk ilişkisi bağlamında araştırılması gerekmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen LR testine ilişkin bulgular Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo-4: LR Test Sonuçları

Hipotez	Test İstatistiği		
	Kurumsal kalite modeli	Demokratik kalite modeli	Teknik kalite modeli
$H_0 : \sigma_{\mu} = \sigma_{\gamma} = \sigma_{\lambda} = 0$	1728.00***	1788.07***	1758.20***
$H_0 : \sigma_{\mu} = \sigma_{\lambda} = 0$	1716.01***	1747.45***	1745.32***
$H_0 : \sigma_{\mu} = \sigma_{\gamma} = 0$	1725.71***	1784.70***	1756.30***
$H_0 : \sigma_{\gamma} = \sigma_{\lambda} = 0$	332.12***	432.69***	354.79***

$H_0 : \sigma_\mu = 0$	1714.08***	1744.11***	1743.90***
$H_0 : \sigma_\gamma = 0$	332.12***	432.69***	354.79***
$H_0 : \sigma_\lambda = 0$	0.000	0.000	0.000

*** %1'de istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 4'e göre üç etkinin birlikte sınındığı birleşik LR testi üç model açısından da anlamlıdır. Buna göre etkilerden en az birisinin standart hatalarının sıfırdan farklı olduğunu gösteren alternatif hipotez kabul edilmiştir. Etkilerin ikili sınamalarında da sonuçlar anlamlı olup, alternatif hipotez kabul edilmiştir. Etkilerin tek başına sınındıkları test bulgularında ise zaman etkisinin anlamsız olduğu görülmektedir. Dolayısıyla modelde yer alan üç etkiden ülke ve gelir etkilerinin anlamlı buna karşın zaman etkisinin anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguya göre kurumsal kalite (demokratik kalite ve teknik kalite) ve mutluluk ilişkisi bakımından örneklemin, ülke ve gelir gruplarına göre heterojen bir yapı ortaya koyduğu buna karşın zamana göre ise heterojen bir özellik sergilemediği ifade edilebilir. Bir başka anlatımla söz konusu ilişki ülke ve kişi başı gelir düzeyi farklılıklarına göre değişim gösterdiği ancak zamana göre ilişkinin bir değişim göstermediği ifade edilebilir.

LR testi bulgularına göre 5 numaralı modelin tekrar düzenlenmesi ve yine üç boyutlu ancak iki birim etkili panel veri modeli olarak uyarlanması gerekmektedir. Bu durumda model aşağıdaki gibi belirlenmektedir.

$$mutluluk_{ijt} = \beta_0 + \beta_1 kurumsalkalite_{ijt} + \mu_i + \gamma_j + u_{ijt}$$

$$(i = 1, \dots, N; j = 1, \dots, M; t = 1, \dots, T) \quad (6)$$

6 numaralı model gerekli dönüşümler yapıldıktan sonra sabit etkiler ve tesadüfi etkiler varsayımları altında sırasıyla grup içi tahmin ve maksimum olabilirlik tahmin yöntemleri ile tahmin edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo-5: Tahmin Sonuçları

<i>Mutluluk</i>	Kurumsal Kalite	Demokratik Kalite	Teknik Kalite
<i>Grup içi Tahminci- β_1</i>	0.037***	0.040***	0.035***
<i>F</i>	4931.45***	3939.56***	5101.88***
<i>R²</i>	0.791	0.751	0.797
<i>Maksimum olabilirlik Tahminci- β_1</i>	0.019***	0.010***	0.017***
<i>Wald</i>	47.65***	23.68***	42.12***

*** %1'de istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 5 incelendiğinde grup içi ve maksimum olabilirlik tahminlerinin F ve Wald testleri bulgularına göre genel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Üç modelin sabit etkiler varsayımı altında tahmin bulguları ele alındığında kurumsal kalite, demokratik kalite ve teknik kalitenin mutluluk üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Katsayılar mukayese edildiğinde birbirine yakın olmakla birlikte demokratik anlamda gelişmelerin mutluluğu artırıcı etkisinin diğerlerine göre daha yüksek olacağı ifade edilebilir. Tesadüfî etkiler varsayımı altında da parametrelerin her üç model için de pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Bu tahmin yönteminde katsayıların demokratik kalite açısından diğerlerine göre daha düşük çıktığı görülmektedir. Sonuç olarak hem kurumsal kalitenin hem de demokratik ve teknik kalitenin tüm tahminlerde mutluluğu artırıcı niteliğe sahip olduğu ifade edilebilir.

Tablo 4'teki LR test bulgularında ülke etkisinin yanında kişi başı gelir etkisinin de olduğu tespit edilmiş idi. Bu çerçevede kişi başı gelir gruplarına göre parametreler değişkenlik göstermektedir. Söz konusu heterojen yapı göz önünde bulundurularak kişi başı gelir gruplarına göre ayrılmış iki boyutlu panel veri modelinin sabit ve tesadüfî etkiler varsayımları altında tahminleri yapılmıştır. Bu bağlamda zaman etkisinin geçersiz olması nedeniyle bir yönlü birim etkiler modeli tahmin bulguları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo-6: Kişi Başı Gelir Gruplarına Göre İki Boyutlu Panel Veri Analiz Bulguları

Örneklem Sınıfı	Model	Sabit Etkiler	Tesadüfi Etkiler	Hausman Test
Düşük kişi başı Gelire sahip ülkeler	Kurumsal kalite		-0.010***	1.02
	Demokratik kalite		-0.009***	0.89
	Teknik kalite		-0.009***	0.88
Orta altı kişi başı gelire sahip ülkeler	Kurumsal kalite	0.040***		11.73***
	Demokratik kalite	0.027***		2.80*
	Teknik kalite	0.031***		10.30***
Orta üstü kişi başı gelire sahip ülkeler	Kurumsal kalite		0.012***	1.56
	Demokratik kalite		0.005***	0.17
	Teknik kalite		0.013***	2.23
Yüksek kişi başı gelire sahip ülkeler	Kurumsal kalite		0.033***	0.29
	Demokratik kalite		0.022***	2.63
	Teknik kalite		0.016***	0.07

*%10, **%5 ve ***%1'de istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 6'da tahminciler arasındaki karar Hausman testi aracılığıyla verilmiştir. Hausman testinin temel hipotezi hem sabit hem de tesadüfi etkiler tahmincileri tutarlı, tesadüfi etkiler tahmincisi etkindir şeklindeki temel hipotezi orta altı kişi başı gelir seviyesine sahip ülkeler için reddedilmiş ve sabit etkiler tahmincisi tutarlı tesadüfi etkiler tahmincisi tutarsızdır şeklindeki alternatif hipotez kabul edilmiştir. Buna göre orta altı kişi başı gelire sahip ülkelerde sabit etkiler tahmincisi tutarlıdır. Diğer üç sınıf içinse Hausman testi temel hipotez reddedilememiştir. Buna göre düşük, orta üstü ve yüksek kişi başı gelir düzeyine

sahip olan ülkeler için tesadüfi etkiler tahmincileri daha etkin sonuçlar vermektedir.

Tahmin bulguları değerlendirildiğinde parametrelerin tamamı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Farklılık, düşük kişi başı gelire sahip olan ülkelerde katsayı işareti açısından ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ülkelerde kurumsal, demokratik ve teknik kalitedeki iyileşmeler beklentinin aksine mutluluk üzerinde negatif bir etkiye sahiptir. Güçlü kurumsal yapıya sahip olmayan düşük gelirli ülkelerde, kurumsal kalitenin başka ülkelerden kolayca nakledilememesi ve kopyalanamaması diğer bir ifade ile söz konusu ülkelere uygun olmayan kurumların uygulanması, kurumların beklenen etkisinin gerçekleşmemesine neden olmaktadır. Dolayısıyla mutluluk üzerinde olumlu etkisi olması beklenen kurumsal iyileşme söz konusu ülkelerde tersi sonuçlar doğurmaktadır. Düşük gelirli ülkelerde toplumsal refahın yükseltilmeden kurumsal iyileşmelere dönük adımların atılması toplum nezdinde itibar görmeyebilir. Ülkenin nüfusunun çoğunluğu için temel ihtiyaçların karşılandığı belirli bir kalkınma düzeyine ulaşılması durumunda gerek demokratik gerekse teknik kurumlar daha faydalı olacaktır (Bjørnskov, 2010, s. 427). Bu bağlamda söz konusu düşük gelirli ülkelerde kurumsal düzenlemelerden ziyade bireysel mutluluğun artırılması için kişi başına reel gelirin arttırılmasına yönelik politikaların izlenmesi gerektiği söylenebilir.

Bunun yanı sıra kişi başı gelir düzeyi arttıkça kurumsal, demokratik ve teknik kalitedeki iyileşmeler mutluluk üzerinde pozitif bir etki meydana getirmektedir. Teknik ve demokratik kalite özelinde kıyaslandığında, orta altı ve orta üstü kişi başı gelire sahip ülkelerde görece olarak teknik kalitedeki bir iyileşmenin ülkelerin mutluluğu üzerinde daha güçlü bir etkisi bulunurken, yüksek gelirli ülkelerde görece olarak demokratik kalitenin etkisinin güçlü olduğu görülmektedir. Woo (2018) genel anlamda teknik kalitenin demokratik kaliteden önce geldiğini ve demokrasinin hükümetlerin belirli bir gelişme düzeyine ulaşınca değerli olan bir kurum olduğunu belirtmektedir. Demokratik kalitenin görece olarak yüksek gelirli ülkelerde etkili olduğu yönünde elde edilen bulgular bu görüşü destekler niteliktedir.

Özetle gelir seviyesinin görece olarak yüksek olduğu ülkelerde hem demokratik hem de teknik kalitedeki bir iyileşmenin ortalama mutluluk seviyesini arttıracığı sonucuna ulaşılmaktadır. Söz konusu bulgu literatürde elde edilen bulguları (Huang, 2016; Ott, 2011; Helliwell & Huang, 2008) destekler niteliktedir. Genel anlamda politik istikrarın sağlandığı, hükümet politikalarının etkin olduğu, hesap verebilirliğin sağlandığı, vatandaşların karar alma süreçlerine dahil olduğu, yolsuzluğun kontrol edildiği, mülkiyet haklarının korunduğu, etkin hukuk sisteminin işlediği toplumlarda mutluluğun arttığı sonucuna

ulaşılmaktadır.

6. SONUÇ

Son yıllarda kurumların iktisadi büyüme üzerindeki etkisi kurumsal iktisat disiplini içerisinde sıklıkla ele alınmaktadır. Kurumlar, bir ülkenin iktisadi gelişiminin yanı sıra toplumun mutluluğu üzerinde de etkili olan bir faktördür. Kurumlar, insan hayatındaki belirsizlikleri azaltarak daha istikrarlı ve düzenli bir toplumsal hayatın oluşturulmasını sağlamaktadır. Kurumlar bireylerin yaşam memnuniyeti ve mutluluğunu doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ülkedeki kurumsal iyileşme doğrudan daha yüksek mutluluğun kaynağı olabildiği gibi insanların güçlü kurumsal yapıda sürece dahil olmalarıyla da dolaylı olarak mutluluk düzeylerini arttırabilmektedir. Diğer bir ifade ile örneğin hukukun üstün ve tarafsız olduğu, demokratik hesap verebilirliğin, katılımcılığın, yolsuzluğun kontrolünün, politik ve ekonomik istikrarın sağlandığı toplumlarda bireylerin kendilerine daha özenli ve saygılı davranıldığını ve belirsizliklerden uzak güven ortamında olduğunu hissetmeleri nihayetinde toplumun refahı ve mutluluğu üzerinde olumlu bir etki meydana getirmektedir.

Bireylerin mutluluğunun ülkenin kurumsal yapısının kalitesi ile ilişkili olduğu görüşünden hareketle çalışmada 2006-2019 yılları arasında 93 ülkede kurum ile mutluluk arasındaki ilişki çok boyutlu panel veri modeli ile araştırılmıştır. Ülke ve zaman boyutunun yanı sıra ülkelerin gelir gruplarının da dahil edildiği analizde mutluluğu temsilen Dünya Mutluluk Raporu, kurumları temsilen ise Dünya Yönetişim Göstergeleri kullanılmıştır. Çalışmada sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinden elde edilen bulgular, hem kurumsal kalitenin hem de teknik kalite ve demokratik kalite olmak üzere iki grupta ele alınan kurumsal faktörlerin ülkelerin mutluluk düzeyleri üzerinde pozitif etkisinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca analiz sonucunda gelir gruplarının anlamlı bir etkisi bulunduğu için, örneklem dört gruba ayrılarak, söz konusu dört gelir grubu için iki boyutlu analiz de gerçekleştirilmiştir. Buradan elde edilen bulgularda ise kurumsal kalitenin mutluluk üzerindeki etkisi düşük kişi başı gelire sahip ülkelerde negatif yönlü iken diğer ülkelerde pozitifdir.

Düşük gelirlili ülkelerde mutluluğun arttırılabilmesi için kurumsal düzenlemeler yerine kişi başına reel gelirin arttırılmasına yönelik politikalara öncelik verilmesi gerektiği söylenebilir. Literatürden elde edilen bulgular da göstermektedir ki kurumsal faktörler ancak belirli bir gelir düzeyine ulaşıldıktan sonra ekonomik gelişme ve mutluluk üzerinde beklenen olumlu gelişmeyi göstermektedir. Yine bu anlamda ülkelerin dışarıdan kopyalanarak ülke yapısına uygun olmayan kurumsal düzenlemeler yerine her ülkenin kendi yapısına uygun politikalar izlenmesi kurumların etkinliğini arttıracaktır. Orta altı ve üstü ve

yüksek gelirli ülkelerde ise kurumsal iyileşmenin mutluluğu arttırdığının görülmesi nedeni ile söz konusu ülkelerde mutluluğu arttırmak için güçlü kurumsal düzenin sağlanmasına yönelik politikaların izlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda politika yapıcılara düşen görev insanların yaşamlarında ve özgür karar alabilmelerinde son derece önemli olan kurumsal iyileşmeleri sağlamaya dönük adımlar atmalarıdır.

7. ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

8. MADDİ DESTEK

Bu çalışmada herhangi bir fon veya destekten yararlanılmamıştır.

9. YAZAR KATKILARI

GMA: Fikir;

GMA: Tasarım;

GMA: Denetleme;

GMA: Kaynakların toplanması ve/veya işlemesi;

GMA: Analiz ve/veya yorum;

GMA: Literatür taraması;

GMA: Yazıyı yazan;

GMA: Eleştirel inceleme

10. ETİK KURUL BEYANI VE FİKRİ MÜLKİYET TELİF HAKLARI

Çalışmada etik kurul ilkelerine uyulmuştur ve fikri mülkiyet ve telif hakları ilkesine uygun olarak hareket edilmiştir.

11. KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. (2009). *Introduction to Modern Economic Growth*. New Jersey: Princeton University Press.
- Acemoğlu, D., Johnson, S. & Robinson, J. A. (2005). Institutions as the fundamental cause of long-run growth. P. Aghion & S. N. Durlauf (Ed.), *Handbook of Economic Growth içinde* 1(1), 385-472.
- Aksoy, T. (2020). Mutluluk ve kurumsal gelişme. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (56), 19-36.
- Aristoteles (2014). *Nikomakhos'a etik*. Çeviren Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.
- Arslan, A. (2007). *Felsefeye giriş*. Ankara: Adres Yayınları.
- Baier, S. L. & Bergstrand, J. H. (2007). Do free trade agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics*, 71(1), 72-95.

- Baldwin, R. & Taglioni, D. (2006). Gravity for dummies and dummies for gravity equations. NBER Working Paper Series. 02 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.nber.org/papers/w12516> adresinden erişildi.
- Baltagi, B. H., Song, S. H. & Jung, B. C. (2001). The unbalanced nested error component regression model. *Journal of Econometrics*, 101(2), 357-381.
- Bjørnskov, C., Dreher, A. & Fischer, J. A.V (2008). Cross-country determinants of life satisfaction: Exploring different determinants across groups in society. *Soc Choice Welfare*, 30, 119-173.
- Bjørnskov, C., Dreher, A., & Fischer, J. A. (2010). Formal institutions and subjective well-being: Revisiting the cross-country evidence. *European Journal of Political Economy*, 26(4), 419-430.
- Blanchflower, D. G. & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics*, 88, 1359-1386.
- Böhnke, P. (2008). Does society matter? Life satisfaction in the enlarged Europe. *Social Indicators Research*, 87(2), 189-210.
- Clark, A. E., Frijters, P. & Shields, M. A. (2008). Association relative income, happiness, and utility: an explanation for the Easterlin paradox and other puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95-144.
- Dorn, D., Fischer, J. A., Kirchgässner, G., & Sousa-Poza, A. (2007). Is it culture or democracy? The impact of democracy and culture on happiness. *Social Indicators Research*, 82(3), 505-526.
- Dorn, D., Fischer, J. A., Kirchgässner, G., & Sousa-Poza, A. (2008). Direct democracy and life satisfaction revisited: New evidence for Switzerland. *Journal of Happiness Studies*, 9(2), 227-255.
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. *Nations and Households in Economic Growth*. Academic Press, 89-125.
- Easterlin, R. A. (2005). Building a better theory of well-being. *Economics and Happiness: Framing the Analysis*, 29-64.
- Egger, P., & Pfaffermayr, M. (2003). The proper panel econometric specification of the gravity equation: A three-way model with bilateral interaction effects. *Empirical Economics*, 28(3), 571-580.
- Fereidouni, H. G., Najdi, Y., & Amiri, R. E. (2013). Do governance factors matter for happiness in the MENA region?. *International Journal of Social Economics*, 40 (12), 1028-1040.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2000). Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal*, 110(466), 918-938.
- Gökdemir, Ö. & Veenhoven, R. (2014). Kalkınmaya farklı bir bakış: İyi oluş. *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, 337-363.
- Gross National Happiness Survey (2010). 02 Mayıs 2021 tarihinde <http://www.grossnationalhappiness.com/gnh-2010/> adresinden erişildi.

- Hagerty, M. R. & Veenhoven, R. (2003). Wealth and happiness revisited-growing national income does go with greater happiness. *Social Indicators Research*, 64(1), 1-27.
- Haini, H. (2019). Examining the relationship between finance, institutions and economic growth: Evidence from the asean economies. *Economic Change and Restructuring*, 1-24.
- Helliwell, J. & Huang, H. (2008). How's your government? International evidence linking good government and well-being. *British Journal of Political Science*, 38(4), 595-619.
- Helliwell, J. F., Huang, H., & Wang, S. (2020). *Happiness and the quality of government*. National Bureau of Economic Research, 26840, 1-24.
- Huang, C. J. (2016). The impact of governance on happiness: Evidence from quantile regressions. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 10(7), 2539-2542.
- Knack, S. & Keefer, P. (1995). Institutions and economic performance: Cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics and Politics*, 7(3), 207-227.
- Laszlo B., Matyas, L. & Wansbeek, T. (2015). The estimation of multidimensional fixed effects panel data models. *Econometric Reviews*, 0(0):1-23.
- Law, S.H., Lim, T.C & Ismail, N.W. (2013). Institutions and economic development: A granger causality analysis of panel data evidence. *Economic Systems*, 37(4), 610-624.
- Layard, R. (2006). Happiness and public policy: A challenge to the profession. *The Economic Journal*, 116(510), 24-33.
- Liu, H., Gao, H., & Huang, Q. (2019). Better government, happier residents? Quality of government and life satisfaction in China. *Social Indicators Research*, 147(3), 971-990.
- Matyas, L., Hornok, C. & Pus D. (2012). The formulation and estimation of random effects panel data models of trade, *CEU Working Papers*. 02 Mayıs 2021 tarihinde https://ideas.repec.org/p/ceu/econwp/2012_1.html adresinden erişildi.
- Mauro, P. (1995). Corruption and growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
- North, D. C. (2010). *Kurumlar, kurumsal değişim ve ekonomik performans*. Çeviren Gül Çağalı Güven, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Olson, M. (1996). Distinguished lecture on economics in government: Big bills left on the sidewalk: Why some nations are rich, and others poor. *Journal of Economic Perspectives*, 10(2), 3-24.
- Ott, J. (2011). Government and happiness in 130 nations: Good governance fosters higher level and more equality of happiness. *Social indicators research*, 102(1), 3-22.
- Ovaska, T., & Takashima, R. (2010). Does a rising tide lift all the boats? Explaining the national inequality of happiness. *Journal of Economic Issues*, 44(1), 205-224.
- Rodrik, D. & Subramanian, A. (2003). The primacy of institutions (and what this does and does not mean). *Finance & Development*, 31-34.

- Rodrik, D. (2000). Institution for high- quality growth: What they are and how to acquire them. *Studies in Comparative International Development*, 35(3), 3-31.
- Sacks, D. W., Stevenson, B. & Wolfers, J. (2012). The new stylized facts about income and subjective well-being. *IZA Discussion Paper*, 7105, 1-13.
- Samanni, M. & Holmberg, S. (2010). Quality of government makes people happy. *QoG Working Paper Series*, 1, 1-36.
- Samanni, M. & Holmberg, S. (2012). Happiness. S. Holmberg & B. Rothstein (Ed.) *Good Government içinde* (317-332).
- Stevenson, B. & Wolfers, J. (2008). Economic growth and subjective well-being: Reassessing the easterlin paradox. *IZA Discussion Paper*, 3654, 1-30.
- TDK (2021). Türk dil kurumu sözlükleri. 5 Mayıs 2021 tarihinde 15 Ocak 2008 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Tenaglia, S. (2007). Testing theories on happiness: A questionnaire. *University of Tor Vergata-Roma, WorkingPaper*, 1-44.
- The Happy Planet Index (2016). 11 Mayıs 2020 tarihinde happyplanetindex.org/s/Briefing-paper-HPI-2016.pdf adresinden erişildi.
- TÜİK (2020). Yaşam memnuniyeti araştırması. 02 Mayıs 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yasam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2020-37209> adresinden erişildi.
- Veenhoven, R. & Dumludağ, D (2015). İktisat ve mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58(2), 46-51.
- Wanjuu, L. Z. & Le Roux P. (2017). Economic institutions and economic growth: Empirical evidence from the economic community of west african states. *South African Journal of Economic and Management Sciences*, 20(1), 1-10.
- Warburton, N. (2011). *Felsefenin kısa tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Woo, C. (2018). Good governance and happiness: Does technical quality of governance lead to happiness universally in both rich and poor countries. *Journal of International and Area Studies*, 25(1), 37-56.
- Yerdelen Tatoğlu, F. & İçen, H. (2019). Çevresel kuznets eğrisinin çok boyutlu panel veri modelleri ile analizi. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 3(1), 26-38.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2016). Various approaches for the estimation of the three-dimensional fixed and random effect models. *Eurasian Econometrics, Statistics & Empirical Economics Journal*, 5, 60-70.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2017). Avrupa ülkelerinde okun yasasının çok boyutlu panel veri modelleri ile analizi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 1(1), 43-56.

12. EKLER

Ek 1: Örneklem ve Örnekleme Ait Değişkenlerin Analiz Dönemi Ortalama Değerleri

Ülke	Mutluluk	Kurumsal Kalite	Demokratik Kalite	Teknik Kalite	Logaritmik Kişi Başı Gelir	Ülke Sınıfı *
ABD	7.095	84.786	73.467	90.445	10.953	4
Almanya	6.802	90.183	83.762	93.394	10.812	4
Arjantin	6.339	43.436	53.404	38.452	10.047	3
Avustralya	7.295	92.716	87.859	95.145	10.754	4
Avusturya	7.238	93.105	92.115	93.600	10.887	4
Azerbaycan	4.941	25.156	17.818	28.825	9.520	2
B. Rusya	5.571	26.048	29.902	24.121	9.760	2
Bangladeş	4.717	21.320	21.594	21.183	8.104	1
Belçika	6.990	86.800	81.804	89.298	10.801	4
Bolivya	5.746	29.584	38.639	25.056	8.890	2
Botsvana	4.111	71.998	73.180	71.407	9.661	2
Brezilya	6.646	49.851	49.695	49.928	9.591	2
Burkina Faso	4.152	38.479	35.078	40.179	7.520	1
Çad	4.045	7.922	9.876	6.945	7.420	1
Çin	4.996	37.576	17.883	47.422	9.250	2
Danimarka	7.686	95.558	90.102	98.287	10.879	4
Dominik C.	5.220	40.838	50.839	35.837	9.546	2
Ekvator	5.768	27.437	36.790	22.761	9.307	2
El Salvador	5.987	45.147	47.165	44.137	8.965	2
Endonezya	5.228	39.544	36.701	40.965	9.123	2
Ermenistan	4.514	42.919	34.986	46.886	9.270	2
Estonya	5.552	83.093	77.159	86.061	10.325	3
Filipinler	5.225	39.656	30.008	44.480	8.802	2
Finlandiya	7.577	97.396	95.141	98.523	10.752	4
Fransa	6.645	83.814	74.361	88.541	10.680	4
G. Afrika	4.868	59.757	55.366	61.952	9.440	2
G. Kore	5.881	73.936	64.071	78.868	10.501	3
Gana	4.783	54.032	54.717	53.690	8.351	1

Guatemala	6.253	29.828	30.620	29.432	8.955	2
Gürcistan	4.222	56.325	37.806	65.584	9.325	2
Hindistan	4.491	44.549	37.205	48.221	8.474	1
Hollanda	7.470	94.179	89.526	96.506	10.888	4
Honduras	5.393	28.701	31.820	27.141	8.547	1
Hong Kong	5.458	87.153	70.750	95.355	10.896	4
İngiltere	6.920	87.783	75.994	93.678	10.694	4
İrlanda	7.091	91.042	88.517	92.304	11.038	4
İspanya	6.505	75.539	64.987	80.814	10.548	3
İsrail	7.220	68.970	41.513	82.699	10.501	3
İsveç	7.369	96.355	93.567	97.748	10.821	4
İtalya	6.261	68.241	70.281	67.221	10.655	4
Japonya	5.999	86.685	81.603	89.225	10.568	3
Kamboçya	4.242	23.343	30.118	19.955	8.056	1
Kamerun	4.578	18.049	20.305	16.921	8.096	1
Kanada	7.404	94.112	91.309	95.513	10.753	4
Kazakistan	5.780	35.107	32.842	36.239	10.018	3
Kenya	4.393	29.679	25.514	31.761	8.186	1
Kırgızistan	5.093	22.453	24.502	21.429	8.407	1
Kolombiya	6.287	43.772	28.804	51.256	9.468	2
Kosta Rika	7.179	69.859	73.608	67.984	9.742	2
Letonya	5.326	72.296	67.051	74.919	10.137	3
Litvanya	5.786	75.403	74.411	75.899	10.259	3
Lübnan	4.920	27.939	20.182	31.817	9.724	2
Macaristan	5.219	71.313	69.707	72.117	10.191	3
Malawi	4.159	37.271	42.688	34.563	6.876	1
Mali	4.236	30.580	33.741	28.999	7.651	1
Meksika	6.748	43.864	36.325	47.634	9.840	2
Mısır	4.548	27.396	14.656	33.766	9.243	2
Moldova	5.599	38.286	40.260	37.299	9.175	2
Nepal	4.689	24.142	23.466	24.480	7.866	1
Nijer	4.254	28.425	25.621	29.828	6.985	1
Nijerya	4.977	16.348	17.262	15.892	8.509	1
Nikaragua	5.627	28.146	33.117	25.660	8.540	1

Özbekistan	5.755	13.342	14.747	12.639	8.563	1
Pakistan	5.258	20.978	13.602	24.665	8.332	1
Panama	6.684	55.598	57.292	54.751	10.115	3
Paraguay	5.568	30.352	38.703	26.176	9.295	2
Peru	5.594	44.418	39.867	46.694	9.291	2
Polonya	5.918	73.649	75.314	72.816	10.162	3
Portekiz	5.424	81.588	82.235	81.265	10.370	3
Romanya	5.528	57.098	57.076	57.109	10.031	3
Ruanda	3.729	45.680	27.178	54.931	7.422	1
Rusya	5.523	27.255	20.266	30.750	10.131	3
S. Arabistan	6.543	43.874	17.173	57.225	10.746	4
Senegal	4.442	45.443	44.586	45.872	7.970	1
Sierra Leone	4.101	25.519	39.690	18.433	7.352	1
Şili	6.371	82.018	71.417	87.319	9.999	3
Singapur	6.507	87.905	68.526	97.594	11.329	4
Sri Lanka	4.320	43.461	31.333	49.525	9.241	2
Tacikistan	4.908	12.527	12.832	12.374	7.842	1
Tanzanya	3.691	36.188	38.162	35.201	7.687	1
Tayland	6.102	43.388	21.460	54.352	9.640	2
Tayvan	6.228	79.231	73.768	81.962	10.725	4
Türkiye	5.298	47.063	26.065	57.562	10.051	3
Uganda	4.280	31.618	24.973	34.940	7.566	1
Ukrayna	4.732	30.117	35.858	27.246	9.407	2
Ürdün	5.271	49.672	28.351	60.333	9.258	2
Uruguay	6.259	76.648	82.425	73.759	9.831	2
Venezuela	6.067	9.631	17.073	5.910	9.502	2
Vietnam	5.306	36.926	31.215	39.781	8.655	1
Yeni Zelanda	7.314	97.624	96.906	97.983	10.578	3
Yunanistan	5.612	63.541	59.899	65.363	10.358	3
Zambiya	4.573	40.069	48.668	35.770	8.060	1
Zimbabve	3.934	8.495	15.125	5.179	7.852	1

*1 Düşük kişi başı gelir; 2 orta altı kişi başı gelir; 3 orta üstü kişi başı gelir; 4 yüksek kişi başı gelir. Kümeleme analizi ile analiz dönemi olan 2006-2019 dönem ortalaması olarak hesaplanmıştır.